

SİLFKE TİCARET VE SANAYİ ODASI

SİLFKE CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

FAS ÜLKE RAPORU

2018 Kasım

www.sitso.org.tr

Camikebir Mahallesi Mefkure Sokak No:2 Silifke/Mersin

+90 324 714 1038 / +90 324 714 4538

+90 324 714 4483

silifketso@tobb.org.tr

[silifketso](https://www.facebook.com/silifketso)

[SilifkeSitso](https://twitter.com/SilifkeSitso)

[silifketso](https://www.instagram.com/silifketso)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR.....	1
1. GENEL BİLGİ.....	2
1.1. COĞRAFİ KONUM.....	3
1.2. SİYASİ VE İDARİ YAPI	3
1.3. NÜFUS VE İŞGÜCÜ YAPISI	4
2. GENEL EKONOMİK DURUM.....	4
3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....	6
4. ŞİRKET KURULUŞU VE ŞUBE AÇILIŞI	7
4.1. ŞİRKET KURULUŞUNDA İSTENMESİ MUHTEMEL BELGELER(TOPLU)	10
4.2. ŞUBE AÇILMASI SIRASINDA İSTENMESİ MUHTEMEL BELGELER (TOPLU)	11
4.3. YATIRIM MERKEZLERİ.....	12
5. İHALE SİSTEMİ BİLGİLERİ	14
6. VERGİ BAĞLANTILI UYGULAMALAR	16
7. DIŞ TİCARET	24
7.1. FAS'IN İHRACATI	25
7.2. FAS'IN İTHALATI	27
8. TÜRKİYE İLE TİCARET	29
9. PAZAR İLE İLGİLİ BİLGİLER	34
10. KAYNAKÇA.....	36

KISALTMALAR

GTIP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

USD: United States Dollar (Amerikan Doları)

1. GENEL BİLGİ

Resmi Adı	Fas Krallığı
Yönetim Biçimi	Parleментар Monarşi
Kral	VI. Muhammed
Başbakan	Sadettin El Osmani
Başkent	Rabat
Nüfus	35,74 milyon (2017) Dünya Bankası
Yüz Ölçümü (km²)	446.500
Resmi Dil	Arapça, Berberice
Dini Yapı	%99 Müslüman %1 Hristiyan ve Yahudi
Demografi	Arap-Berberi %99, Diğer %1
Para Birimi	Fas Dirhemi
GSYİH (Milyon \$)	109,1 milyar USD (2017) Dünya Bankası
KBGSYİH (\$)	3.007,24 USD (2017 Dünya Bankası)
Büyüme Oranı (%)	4,1 (2017, Dünya Bankası)

1.1. COĞRAFİ KONUM

Kuzey Afrika'da yer alan ülkenin Atlantik Okyanusuna ve Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Afrikanın kuzey batısında yer alan Fas'ın uzun sahil şeridi batısında Atlas Okyanusundan başlayıp, Cebelitarık boğazını da içine alarak kuzeyde Akdenizde sonlanmaktadır. Doğusunda Cezayir, güneyinde ise Moritanya ile komşudur.

Atlas Okyanusuna 2934 km, kuzeyde Akdenize 512 km kıyısı olan Fas, Batı Sahara dahil 710.850 km² yüzölçümüne sahiptir (Batı Sahara 330.000 km²) . Kara sınırının; 1.350 km'si Cezayir, 650 km'si ise güneyde Moritanya ile çizilmiştir. Fas topraklarının kuzeyinde, Akdeniz kıyısında, İspanya'ya ait olan iki küçük şehir Ceuta (6 km²) ve Melilla (10 km²) yer almaktadır.

Fas; Rif bölgesinde yer alan dağlar ve Atlas dağları gözönünde bulundurularak, Magreb bölgesinin en yüksek dağlarına sahip ülkesi olarak belirlenmektedir. Fas 4 ana bölge olarak tanımlanabilmektedir; Atlas Okyanusu boyunca geniş bir daire çizen Rif dağları : Akdeniz kıyısına paralel uzanan Rifler kıyıda yüksek kayalıklar oluştururken, güneye doğru gidildikçe alçalarak tepelere dönüşmektedir. Çok yüksek olmayan, Rif Dağlarının en yüksek noktası 2.465 m olarak belirlenmektedir.

Atlas Dağları : Güneybatı ve kuzeydoğu doğrultusunda yer alan bir çizgi üzerinde Atlas Okyanusu ile Rif Dağları arasında bulunmaktadır. 3 ana zincirden oluşmaktadır; Yüksek Atlas Dağları, Orta Atlas Dağları ve Anti Atlas Dağları. Yüksek Atlas Dağları arasında yer alan Toubkal Dağı 4.165 m ile, Kuzey Afrika bölgesinin en yüksek dağı konumundadır. Bu bölgede Fas'a pek çok kayak merkezi kurma şansı veren ve geniş orman arazilerinin bulunduğu ortalama 4.000 m yükseklikte 10 ayrı zirve bulunmaktadır. Diğer taraftan, dik ve derin vadiler hayatı ve haberleşme imkanlarını çok zor hale getirmektedir. Ancak; özellikle Yüksek Atlaslar üzerinde yer alan dağlar; su kaynakları açısından çok büyük önem taşımaktadırlar. Dağlar içerisinde en büyükler sırasıyla; Toubkal, Ayachi (3.757 m), Ouaougoulzat (3.770 m), Oukaimeden (3.200 m) olarak sayılabilmektedir. Bölgeleri :Nüfusun büyük bölümü kıyı bölgesindeki ovalara yerleşmiştir. Ülkenin güney ve doğu bölümünde yer alan özellikle Sahara sınırındaki çöl toprakları;Vahalar, palmiyelikler, taşlı vadiler ve kumul bölgeleri bulunmaktadır.

Fas'ta bulunan nehirler sıralandığı zaman; Atlas Okyanusuna ulaşan en önemli nehirlerin; Orta Atlaslardan doğan ve 600 km uzunluğundaki Oum Errabia ve 458 km uzunluğundaki Sebou ırmakları olduğu görülmektedir. Bunun dışında Sale ve Rabat şehirleri arasında yer alan Bouregreg nehri, Ouragha ve Ourika nehirleri diğer önemli akarsuları oluşturmaktadır. Bir tek Moulouya nehri Akdenize dökülmektedir. En büyük nehir olan Oum Errabia üzerinde 8 önemli baraj bulunmaktadır. Bu nehir üzerinde yer alan en büyük baraj Bin El Ouidane olup, önemli bir tarım arazisi olan Tadla ve Doukkala bölgesi tarımsal kalkınmasına önemli katkı sağlamaktadır.

1.2. SİYASİ VE İDARİ YAPI

Fas 1956 yılına kadar Fransa hakimiyeti altında kalmış, aynı yıl bağımsızlığını ilan etmiş ve ülkede anayasal monarşi kurulmuştur. Ancak ülke geçmişi 9. Yüzyıla kadar dayanmaktadır.

Fas Krallığı 1996 yılında kabul edilen 4. Anayasasına göre, kendisini; devlet dini İslam, Resmi dili Arapça ve Berberice olan bir demokratik monarşi olarak tanımlamaktadır.

Kral kanun koyucu aynı zamanda da dini ve ahlaki bir lider konumundadır. Kral, Başbakanı hükümet üyeleri, ordu komutanlarını ve üst düzey yetkilileri kendisi atamaktadır. Parlamenteonun yetkileri sınırlıdır.

Arap dünyasının diğer ikinci nesil kralları gibi VI. Mohammed' de ÷lke'deki modernleşme çalışmalarına katkıda bulunmaya söz vermiştir. Yeni kralın öncelikle odaklandığı nokta başta AB olmak üzere Fas'ın uluslararası ilişkileri olmuştur. Tahta çıktığından bu yana yapılan genel seçimlerde Kralın, mevcut hükümetlere destek verdiği gör÷lmektedir. Önümüzdeki dönemde Fas'ta politik sistemin istikrarını sürdürmesi beklenmektedir.

÷lgede muhalif partiler hükümeti eleştirme hakkına sahiptir ancak, monarşinin, İslam'ın ve Batı Sahra sorununun eleştirilmesi yasaktır.

Fas'ta istikrarlı bir politik sisteme ek olarak güvenli bir yaşam ortamı vardır. Yabancılar kabul görmekte, iş adamları rahat hareket edebilmektedir.

1.3. NÜFUS VE İŞGÜCÜ YAPISI

Çorak ya da çöl bölgelerinin hemen hemen ıssız olmasına karşın Akdeniz kesimi ovaları ve Atlas Okyanusu'na yakın kuzey kesimlerdeki ovalar oldukça yoğun nüfus barındırmaktadırlar. Nüfusun büyük bölümü Berberi ve Araplardan oluşmaktadır.

Demografik profil ÷lkenin genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. 25 yaşın altındaki nüfus toplam nüfusun %38'ine karşılık gelmektedir. ÷lgede yaşayan yabancılar genellikle Fransız, İtalyan ve İspanyollardan oluşmaktadır. 4.5 milyon civarında Faslı yurtdışında yaşamaktadır. Bunların çoğunluğu Avrupa ÷lkelerinde yaklaşık yarısı Fransa'da ikamet etmektedir.

Fas'ın nüfusunun önemli bir kısmı Atlas Okyanusu'nu kıyısında bulunan şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Kazablanka, Rabat, Agadir, El Jadida, Kenitra gibi. Diğer taraftan, iç kesimlerde turizm başkenti Marakeş, tarım kesiminin yoğunlaştığı Meknes Fes şehirleri ve Akdeniz kıyısında bulunan Tanger, Tetoan, Nador ve Oujda diğer önemli şehirler olarak düşünülebilir. Şehirleşme ve nüfus hızlı artmaktadır. 20. yüzyılın başında Fas'ın nüfusu 5 milyondan az iken 1954 yılında 10 milyona ulaşan nüfus 1985-1990 yıllarında 22 milyona ulaşmıştır. 2018 yılı itibarıyla Fas'ın nüfusunun 35 milyona ulaştığı ifade edilmektedir.

İşsizlik önemli bir sorun olarak gör÷lmektedir.

2. GENEL EKONOMİK DURUM

Dünyanın en büyük fosfat yataklarına sahip olan Fas, ekonomisini tarım, imalat, balıkçılık ve turizm sektörü gelirleri ve dış ÷lkelerde çalışan Faslıların ÷lkeye getirdikleri dövizlerle ayakta tutmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren Fas, IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği içinde başarılı bir ekonomik reform sürecine girmiş, bu çerçevede, dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi, yeni yatırım kanunu, özelleştirme programı ve bankacılık sisteminin iyileştirilmesine gidilmiştir. Fas ekonomisinin son 10 yılda tarım ve fosfat sektörlerine olan bağımlılığı azalarak imalat ve hizmet sektörlerinin GSYİH'daki payları artmıştır. GSYİH, tarım sektörünün performansına göre yıllar itibarıyla değişkenlik göstermektedir.

Hükümetin önceliği işsizlik oranını düşürmek ve ekonomik durgunluğa bağlı olarak artan fakirliği azaltmaktır. ÷lgede ekonomik aktivite Kasablanka ve Rabat etrafında yoğunlaşmıştır. Hükümet, az nüfuslu bölgelerdeki iş imkanlarını geliştirmek amacıyla yatırım teşvikleri uygulamaktadır. Çeşitli önlemlere karşın köyden kente göç önlenememektedir.

2017 ve 2018 yıllarında arasında GSYİH'nın yıllık ortalama % 3,6 ve % 3,3 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

Ekonomi Politikaları

Fas, Dünya Bankası tarafından önerilen bir ekonomik programı yürütmektedir. Ülkedeki sosyal ve ekonomik eşitsizliğin büyümedeki en önemli engel olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan ülkenin serbest piyasa ekonomisine geçmesine kuşku ile bakan bir kesim de bulunmaktadır. Fas firmalarının özellikle Avrupa'dan gelecek rekabet karşısında zayıf kalmalarından korkulmaktadır. Hükümet iş çevrelerinin modernizasyonu konusunda bir kampanya başlatmıştır.

Turizm gelirleri ülkenin en önemli döviz girdi kaynağı konumundadır. Diğer önemli döviz kaynakları yurt dışında çalışan Fas'lı işçilerin gönderdikleri dövizler ve fosfat ihracatından elde edilen gelirlerdir.

Para birimi Dirham olup, Dirham'ın değeri Euro ve Dolardan oluşan bir sepet üzerinden hesaplanmaktadır.

Ekonomik Performans

Fas orta gelir düzeyinde bir ülke olarak kabul edilmektedir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın yaklaşık yarısı hizmetler sektörüne dayanmaktadır. Sanayi sektörü GSYİH'nin yaklaşık % 13'ünü, tarım sektörü ise GSYİH'nin yaklaşık % 12'sini oluşturmaktadır.

Bölgesel Eğilimler

AB ile Fas Krallığı Ortaklık Anlaşması 15 Ekim 1995'te imzalanmış ve 1 Mart 2000'de yürürlüğe girmiştir. Bahsekonu Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte sanayi ürünlerinde tedrici olarak gümrük vergileri ve eş etkili vergiler 1 Mart 2012'de tamamen sıfırlanmış olacaktır. Tarım ürünlerinde ise belirli ürünlerde için belirtilen kota ve tarifelerin dikkate alınmasında uzlaşmıştır. Ayrıca, AB-Fas Ortaklık Anlaşması kapsamında, ileri tarım tavizleri müzakereleri 14 Aralık 2009 tarihinde sonuçlanmıştır.

Ülkemiz ile Fas Krallığı arasında 7 Nisan 2004 tarihinde akdedilen STA 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Anlaşmaya ekli Protokol hükümlerine göre uygulanan gümrük vergi oranlarının karşılıklı olarak iki ülke arasında tedricen indirilmesi 1 Ocak 2015'te tamamlanacaktır. Türkiye-Fas STA Ortak Komitesi'nin ilk toplantısı 11-12 Mayıs 2009 tarihlerinde Rabat'ta gerçekleştirilmiştir.

ABD ve Fas arasında 2004 yılı Haziran ayında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması (Agadir Agreement) yürürlüğe girmiştir.

Fas, ayrıca Ürdün, Mısır ve Tunus ile dördü bir Serbest Ticaret Anlaşması imzalamış bulunmaktadır.

Arap-Magreb Birliği (Arab Maghreb Union-UMA); 1989 yılında kurulmuş olup, Cezayir, Libya, Fas, Moritanya ve Tunus'tan oluşmaktadır. Amacı uzun dönemde bir serbest ticaret alanı oluşturmaktır. Birliğin fiiliyatta işlemediği görülmektedir. UMA ülkelerinin toplam ticaret hacmi 137 milyar \$ seviyesinde olmasına rağmen bunun sadece % 2'si UMA ülkelerinin karşılıklı ticareti ile gerçekleşmektedir.

Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi (GAFTA); anlaşması 18 Arap ülkesi tarafından imzalanarak, 1 Ocak 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. İlk etapta serbest ticarete geçişin her yıl %10 gümrük indirimi yapılarak 2008 yılında tamamlanması öngörülmüş olmakla birlikte, daha sonra, son iki tarife indirimi % 20 uygulanarak 2005 yılı başından itibaren gümrükler tamamen sıfırlanmış ve ticaretin serbestleştirilmesi kabul edilmiştir. Bir

ürünün GAFTA'nın sağladığı tercihli muameleden yararlanabilmesi için Ticaretin Kolaylaştırılması ve Geliştirilmesi Anlaşması ile belirlenen menşe kurallarına uyması zorunluluğu vardır.GAFTA üyesi ülkeler; Bahreyn, B.A.E., Fas, Filistin, Irak, Katar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Sudan, Suriye, Suudi Arabistan, Tunus, Umman, Ürdün ve Yemen'dir.

3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

3.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

İşçi Ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda artış gözlemlenmektedir. En fazla yabancı yatırım çeken alanlar turizm, gayrimenkul, telekomünikasyon, ulaşım ve sanayi sektörleridir. Fransa en önemli yatırımcı ülkedir. Diğer önemli yatırımcı ülkeler İspanya, Birleşik Arap Emirlikleri ve İngiltere ve Almanya'dır.

Moroccon Investment and Development Agency (AMDIE), Sanayi Bakanlığı'na bağlı bir kurum olup, yatırım teşviklerinden sorumludur.

Yatırım sistemi liberal olup, pek çok sektör özel yatırıma açıktır. Yerel mevzuat karşısında yerli yabancı ayrımı yapılmamaktadır.

Yatırımlarla ilgili olarak Fas makamlarınca son dönemde klasik hukuki uygulamalar çerçevesinde formalitelerin olabildiğince azaltıldığı bir sistem uygulamaya konulmuştur.

Fas'ta yatırım imkanlarına ilişkin olarak ayrıntılı bilgi alabilmek için <http://www.invest.gov.ma/> web sayfalarının ziyaret edilmesi faydalı olacaktır.

3.2. ÜLKEDEKİ SERBEST BÖLGELER

2017 Ülkedeki Serbest Bölgeler (Özel Ekonomik Bölgeler)

Fas'ta birkaç serbest bölge bulunmaktadır. En önemlileri aşağıda listelenmektedir.

- Export Processing Zone of Tangier
- Free Zones at Tanger Med Ksar el Majaz Mellousa 1 and 2
- Free Zone in Dakhla and Laayoune
- Free Storage Zone of hydrocarbons: Kbdana and Nador
- Export Processing Zone in Kenitra
- Casablanca Finance City
- Tangier Automotive City

Söz konusu serbest bölgelerde temelde vergi avantajları, yabancı para ile işlem kolaylığı, sosyal güvenlik ödemelerinde indirimler gibi önemli muafiyetler sağlanmaktadır. Her serbest bölgede sektörel odaklanma ve vergi muafiyetleri değişebilmektedir. Bu bölgelerde faaliyette bulunabilmek için belli kriterler uygulanabilmektedir. (Örn: Cironun % 85 inin ihracat kaynaklı olması gibi)

Detaylı bilgi için Fas Sanayi, Yatırım, Ticaret ve Sayısal Ekonomi Bakanlığının internet sitesinin yanısıra serbest bölgelerin önemli bir kısmını işleten kamu şirketi olan MEDZ Groupe CDG'nin aşağıda paylaşılan internet sitesinden bilgi alabilmek mümkündür.

<http://www.zonesindustrielles.ma/?search&lang=fr> <http://www.mcinet.gov.ma/>

<https://www.medz.ma/index.php/en/>

3.3. YABANCILARIN AÇABİLECEĞİ BANKA HESAPLARI

Fas genelinde yabancılar tarafından açılacak banka hesapları konusunda belirli sınırlamalar getirilmiştir. Aşağıda hesap türlerine yer verilmektedir.

- 1) **Döviz hesabı:** Fasta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Fas'lı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler. Kazablanka Finans Şehri Statüsüne sahip şirketlerde döviz varlıklarını yönetme konusunda serbesttirler. Söz konusu açma yetkileri bu statüye sahip şirketler içinde söz konusudur.
- 2) **Döviz çevrilebilen konvertibl hesap:** Fasta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Fas'lı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler. Müşteri adına açılabileceği gibi Fas bankalarının yabancı temsilcilikleri adına da açılabilir.
- 3) **Özel hesaplar:** Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri tarafından geçici süreli aktiviteler için, akredite diplomatik temsilcilikler ve bunların yabancı çalışanları, uluslararası organizasyonlar ve bunların yabancı çalışanları, serbest bölgelerdeki veya offshore bölgelerindeki şirketler söz konusu hesabı açabilir.
- 4) **Uzun dönemli konvertibl hesap:** Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri için dirhem olarak alınan ve transfer yapılamayan hesaplardır. Genelde satış gelirleri veya yatırım bedelleri için kullanılan bir hesap türüdür.

Döviz hesabı ve döviz çevrilebilen konvertibl hesaplarda serbestçe ve limit olmadan transfer yapılabilmesi mümkündür. Diğer taraftan söz konusu hesaplara sadece hesap sahipleri ve yetkili temsilcileri tarafından para yatırılmaktadır.

İlgili Bakanlığın aşağıda yer verilen internet adresinden daha detaylı bilgi temin edilebilmesi mümkündür. (<http://www.oc.gov.ma/portal/fr/content/reglementation-changes/instruction-et-circulaire>)

4. ŞİRKET KURULUŞU VE ŞUBE AÇILIŞI

Fas'ta şirket kuruluşları ülkenin 16 şehrinde faaliyet gösteren Yatırım Ajanslarındaki (Centre Régionale d'Investissement-CRI) "Tek Gişe" uygulaması sayesinde büyük oranda kolaylaştırılmıştır. Yatırım Ajanslarına ilgili belgeler ile başvurulması halinde yerli ortak, garantör benzeri uygulamalara gerek kalmaksızın şirket kuruluşu gerçekleştirilebilmektedir.

Yatırım merkezlerinden temin edilen bilgilere göre şirket kuruluşunda talep edilmesi muhtemel belgeler ve tahmini maliyetlere aşağıda yer verilmektedir. Söz konusu belge ve maliyetlerin kuruluş öncesinde ilgili

yatırım merkezine gidilerek teyit edilmesinde fayda vardır. Şirket kurulumunun aşamalarına aşağıda yer verilmektedir.

Aşama 1: Negatif Sertifikası: Şirketin adının kullanımda olmadığını ve ticaret siciline kaydedilebileceğini gösteren belge. Fas ticaret sicili OMPIC (Moroccan Industrial and Commercial Property Office) tarafından verilir ve 1 yıl geçerlidir. 1 yıl içinde ticaret siciline kaydettirilmeyen belgeler iptal edilir. Başvuru tarihinden itibaren 1 ay içinde teslim alınmayan belgeler iptal edilir.

İlgili Taraflar	Tüm şirketler
İlgili Organizasyonlar	Online: www.directinfo.ma OMPIC veya OMPIC bölgesel ofisleri Bölgesel Yatırım Merkezleri (CRI) / OMPIC
Gerekli Belgeler	Yatırım merkezlerinden temin edilen başvuru formu Ulusal kimlik kartı ya da pasaport Şirket adına hareket eden birisi varsa ulusal kimlik kartı ya da pasaport fot.
Ücretler	175 dhm (Online başvuruda 105 dhm)

Aşama 2: Şirket Sözleşmesinin hazırlanması (Noter veya özel sözleşme şeklinde)

İlgili Taraflar	Tüm şirketler
İlgili Organizasyonlar	Hukuk şirketleri: yedieminler, noterler, avukatlık şirketleri, yetkili denetim ve muhasebe firmaları etc.
Gerekli Belgeler	Hukuki şirketler tarafından istenecek belgeler
Ücretler	Hukuk şirketleri ücreti ve legalizasyon işlemi için sayfa başına 20 dhm

Aşama 3: Eğer kurulan şirketin türüne göre söz konusu ise kayıt formunun hazırlanması ve sermaye katkısının belirlenmesi. Söz konusu form işletme sermayesi şeklinde bir yapılanmaya gidilecekse hazırlanacaktır.

İlgili Taraflar	Ticari işletmeler (özellikle SA-Limited Şirket, SAS-Basit Limited Şirket, SCA-Komandit Şirket)
İlgili Organizasyonlar	Hukuk şirketleri: yedieminler, noterler, avukatlık şirketleri, yetkili denetim ve muhasebe firmaları vb.
Gerekli Belgeler	Yetkili kişi tarafından imzalanmış kayıt formu
Ücretler	Hukuk şirketleri ücreti

Aşama 4: Ödenmiş Sermayenin Yatırılması: Şirket tarafından 8 gün içinde ödenmiş sermaye bankaya yatırılarak bankadan bu konu ile ilgili sertifika alınması gerekmektedir.

İlgili Taraflar	Ticari işletmeler (özellikle SA-Limited Şirket, SAS-Basit Limited Şirket, SCAKomandit Şirket, SARL-Sınırlı Sorumlu Limited Şirket), Paylara bölünmüş sabit sermayesi 100.000 dhm yi aşmayan şirketler
------------------------	--

İlgili Organizasyonlar	Bankalar
Gerekli Belgeler	SA ve SAS için sözleşme, negatif sertifikası, kimlik vs, kayıt formları SARL için kayıt formu dışında diğer dökümanlar
Ücretler	

Aşama 5: Kayıt ve Ödeme Bildirimi

İlgili Taraflar	SA, SAS, SCA
İlgili Organizasyonlar	Hukuk şirketleri: yedieminler, noterler, avukatlık şirketleri, yetkili denetim ve muhasebe firmaları vb.
Destekleyici Belgeler	Noter tarafından hazırlanmış formlar ve bankadan alınan sermayenin yatırıldığına ilişkin sertifika
Ücretler	Noter ve yediemin ücretleri

Not: 6, 7, 8 ve 9 ncu Aşamalar yatırım merkezlerindeki ilgili birimlere tek form denilen başvuru formunun doldurularak hazırlanması ve ibraz edilmesi şeklinde ilerlemektedir.

Aşama 6: Kuruluş Sözleşmesinin İbrazı ve Kayıt Süreçleri

Başvurular şirketin kurulacağı şehirde bulunan bölgesel yatırım merkezlerinde ilgili idarelerin yetkilileri tarafından sonuçlandırılacaktır.

İlgili Taraflar	SA, SARL, SNC, SCS, SCA
İlgili Organizasyonlar	Bölgesel Yatırım Merkezleri / Bölgesel Vergi Daireleri
Gerekli Belgeler	Kuruluş sözleşmesi Kira kontratı veya tapu belgesi -Yönetici atandığına ilişkin karar veya tutanak veya başkan, denetçi veya yöneticilerin atanma bilgileri
Ücretler	- Kuruluş sözleşmesi için: Sermayenin % 1 i kadar veya 1000 dhm lik minimum ücret (sermayesi 500.000 Dh m'yi geçmeyen şirketler için 1.000 dh m'lik sabir ücret Kiralama kontratı için 200 dh m lik sabit ücret tutanak için 200 dh m lik sabir ücret

Aşama 7: Kurumlar Vergisi Kaydı ve Vergi Sicil Numarası

İlgili Taraflar	Tüm şirketler
İlgili Organizasyonlar	Bölgesel Yatırım Merkezleri / Bölgesel Vergi Daireleri

Gerekli Belgeler	Kurumlar vergisi için: Aktiviteler için izin yada anlaşma Sınıflandırılmış aktivite için prensip anlaşması Kiralama kontratı veya tapu belgesi
Ücretler	Yok

Aşama 8: Ticaret Siciline Kayıt

İlgili Taraflar	İş ortaklıkları hariç tüm şirketler
İlgili Organizasyonlar	Bölgesel Yatırım Merkezleri / Bölgesel Vergi Daireleri
Ücretler	Yasal temsilci için 350 dhm Şirket sahibi için 150 dhm

Aşama 9: Sosyal güvenlik kaydı

İlgili Taraflar	Tüm şirketler
İlgili Organizasyonlar	Bölgesel Yatırım Merkezleri / Sosyal Güvenlik Kurumu Ofisi
Ücretler	Yok

Aşama 10: Yasal duyurular yapılan gazeteler ve resmi gazetede kuruluşun yayımlanması. Ticaret siciline kaydılduktan sonra en geç 1 ay içinde hem resmi gazetede hemde yasal duyuru yapılan gazetede kuruluşun yayımlanması gerekmektedir.

İlgili Taraflar	Tüm şirketler
İlgili Organizasyonlar	Yasal duyuru yapılan gazeteler Resmi gazete
Ücretler	Yok

4.1. ŞİRKET KURULUŞUNDA İSTENMESİ MUHTEMEL BELGELER(TOPLU)

- Certificat négatif belgesi: Şirket adı almak için (1 asıl olmak üzere 4 nüsha düzenlenmelidir)
- Şirket sözleşmesi (imzalanmış olmalı ve yatırım merkezine kayıt yapılması gerekmektedir. 2 asıl + 1 onaylanmış toplamda 5 nüsha)
- Eğer sermaye 100.000 DH'i geçerse Banka'dan alınacak sermaye mevduat sertifikası: (1'i asıl olmak üzere toplam 3 nüsha)
- Genel Kurul Tutanağı: Eğer yönetici şirket sözleşmesinde atanmamış ise (1 asıl, 1 onaylanmış olmak üzere 4 nüsha)
- Eğer bir firma ile ortak kurulacaksa o firmanın ticaret sicil kaydına ilişkin sertifika gerekmektedir (1asıl olmak üzere toplam 4 nüsha)
- Yönetici kimliği ve 4 nüsha fotokopisi (Eğer Fas'ta ikamet ediyorsa ikamet kağıdının fotokopisi, yurtdışında ikamet ediyorsa pasaport fotokopisi)

- Yönetici Yemin Belgesi: Fas'lı ortaklar varsa ortaklarından herhangi birinin Fas'ta herhangi bir kamu kurumunda çalışmadığına ilişkin yemin belgesi: (1asıl olmak üzere 2 nüsha)
- Kira sözleşmesi veya mülkiyet sözleşmesi (1 asıl olmak üzere 3 nüsha)
- Formulaire Unique (Tek Form): Yönetici tarafından imzalanmış ve onaylanmış (4 asıl nüsha)
- Doktorluk, eczacılık gibi bir faaliyet için açılacaksa ruhsat veya diploma fotokopisi zorunludur (4 nüsha)
- Pasaport fotokopisi

4.2. ŞUBE AÇILMASI SIRASINDA İSTENMESİ MUHTEMEL BELGELER (TOPLU)

- Mülkiyet sözleşmesi veya vergi idaresine kayıtlı kira sözleşmesi (3 asıl ve 3 onaylanmış olmak üzere 6 nüsha)
- Şube açılması ve yönetici görevlendirilmesine ilişkin Genel Kurul Tutanağı (3'ü asıl olmak üzere toplam 4 nüsha Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliklerinden onaylanmış olmalı)
- Certificat négatif belgesi: Şirket adı almak için (1 asıl olmak üzere 4 nüsha düzenlenmelidir)
- Yönetici kimlik fotokopisi: (4 nüsha)
- Ana şirket ticaret sicil kaydı (1 asıl nüsha toplam 4 nüsha)
- Ana şirket sözleşmesi (Arapça veya Fransızca olmalı: 3 asıl nüsha)
- Formulaire Unique (Tek Form): Yönetici tarafından imzalanmış ve onaylanmış (4 asıl nüsha)
- Yönetici Yemin Belgesi: Fas'lı ortaklar varsa ortaklarından herhangi birinin Fas'ta herhangi bir kamu kurumunda çalışmadığına ilişkin yemin belgesi: (1asıl olmak üzere 2 nüsha)
- Şube açılmasına ilişkin gazete ilanı (1 asıl)
- Resmi Gazeteye şube açılması ilan talebi (1 asıl)
- Pasaport fotokopisi

Bir hafta içinde gerekli işlemleri tamamlanan ilk başvurunun ardından Ticaret Sicil Kaydı, tercih edilen ismin daha önce alınmadığına dair edinilecek belge (certificat negatif), Sosyal Güvenlik Kurumu (Caisse Nationale de la Sécurité Sociale) kaydı sonrası şirket kuruluşu en geç 15-20 günlük bir süre içinde tamamlanabilmektedir.

Ülkemizdeki bir şirketin şubesinin Fas'taki kuruluşu için ise ilave bir takım belgeler gerekmektedir. Bunlar; ana şirketin ticaret sicil kaydı, ana şirket kuruluş sözleşmesi, şube kuruluşu için alınmış ortaklar kurulu kararı, şirket yetkilisinin pasaportu, imza sirküleri ve vergi dairesinden şirketin vergi borcu bulunmadığına dair belgeler ile bu belgelerin iki ülkede geçerli olan usullere göre tasdik edilmiş çevirileridir.

Ancak aranan belgelerde değişiklik olması ihtimaline karşı, başvuru öncesinde Yatırım Ajanslarından bir yetkili ile önceden irtibata geçilmesi son derece yararlı olacaktır. Bu işlemler doğrudan ilgilinin kendisi tarafından yapılabileceği gibi bir muhasebeci aracılığıyla da yürütülebilmektedir.

Yatırım merkezlerinden temin edilen bilgilere göre şube açılışında talep edilmesi muhtemel belgelere aşağıda yer verilmektedir. Söz konusu belgelerin kuruluş öncesinde ilgili yatırım merkezine gidilerek teyit edilmesinde fayda vardır.

*Söz konusu bilgiler internet üzerinden derlenen bilgilerdir, şirket kurulumundan önce yatırım merkezlerindeki temsilcilerden biriyle irtibata geçmekte fayda olduğu düşünülmektedir. Başvurulan yatırım merkezlerinin websiteleri bulunmaktadır, o sitelerde kişi iletişim bilgilerine yer verilmektedir.

4.3. YATIRIM MERKEZLERİ

CRI Agadir

Région : Sous-Massa Drâa Directeur :Karim LAHLOU
Adresse : 125 Avenue Mohamed V, Immguenouane/AGADIR
Tel : 00 212 528 82 69 77
Fax : 00 212 528 82 69 81
Site web : www.cri-agadir.ma

CRI Al Hoceima

Région : Taza-Al Hoceima-Taounate Directeur :Othmane BADICH Adresse: 48, rue El Alâalaouine EL
HOUCEIMA
Tel : 00 212 539 98 39 79/83
Fax : 00 212 539 98 39 88
Site web : www.alhouceimainvest.ma

CRI Beni Mellal

Région : Tadla-Azilal Directeur Ahmed El HAOUTI Adresse : Avenue Bayrout BENI
MELLAL
Tel : 00 212 523 48 20 95/72
Fax : 00 212 523 48 23 13
Site web : www.tadlazilainvest.ma

CRI Casablanca

Région : Grand Casablanca Directeur : Mouaad JAMAI Adresse : 60 Avenue Hassan II
CASABLANCA 20000
Tel : 00 212 522 48 18 88/07
Fax : 00 212 522 48 21 15
Site web : www.casainvest.ma

CRI Dakhla

Région : Oued Eddahab-Lagouira Directeur: Mamay BAHIA
Adresse : Siege de la Chambre des pêches maritimes Route du nouveau port, hay Arrahma DAKHLA
Tel : 00 212 528 89 85 35
Fax : 00 212 528 89 79 12
Site web : www.dakhlainvest.ma

CRI Fès

Région : Fès-Boulmane Directeur : Fouad OUZZINE
Adresse : Place de la Résistance My youssef et Allal al fassi FES
Tel : 00 212 535 65 20 57/16
Fax : 00 212 535 65 16 46

Site web : www.crifes.ma

CRI Guelmim

Région : Guelmim-Esmara Directeur :Bari BOUREQQIA
Adresse : Siège de la région, Bd Mohamed VI, 80000 GUELMIM BP 202
Tel : 00 212 528 77 17 77
Fax : 00 212 528 77 20 99
Site web : www.cri-guelmim.ma

CRI Kénitra

Région : Gharb-Chrarda-Beni Hsein Directeur:Jamal ATTARI
Adresse : 19 Avenue des FAR
KENITRA
Tel : 00 212 537 37 46 27
Fax : 00 212 537 37 45 36
Site web : www.kenitrainvest.ma

CRI Lâayoune

Région : Lâayoune-Boujdour Directeur: Ech-charki RITAB Adresse:Bd Mekka, BP 2266
LAAYOUNE 70003
Tel : 00 212 528 89 11 89
Fax : 00 212 528 89 11 79

CRI Marrakech

Région : Marrakech-Tensift-Al haouz Directeur : Abderrazak MOUMNI
Adresse : Avenue Jean Kennedy BP 529, Jnane El Harti, Gueliz MARRAKECH
Tel : 00 212 524 42 04 91/92
Fax : 00 212 524 42 04 92
Site web : www.crimarrakech.ma

CRI Meknès

Région : Meknès-Tafilalet Directeur : Hassan BAHl
Adresse : Avenue Okba Bnou Nafii. Hamriya – 50000- MEKNES
Tel : 00 212 535 52 12 43
Fax : 00 212 535 51 39 22

E-mail : Contact@meknesinvest.ma Site web : <http://www.meknesinvest.ma/>

CRI Oujda

Région : Oriental Directeur : CHOUKAIRI
Adresse : 2 Bd Nations Unies OUJDA
Tel : 00 212 536 68 28 27
Fax : 00 212 536 69 06 81
Site web : www.orientalinvest.ma

CRI Rabat

Région : Rabat-Salé-Zemmour-Zaers Directeur: Nabil KHAROUB Adresse
: 23 Avenue de la victoire, BP 8248 Agdal.

RABAT

Tel : 00 212 537 77 64 00

Fax : 00 212 537 77 63 88

E-mail : info@rabatinvest.ma Site web : www.rabatinvest.ma

CRI Safi

Région : Doukkala-Abda Directeur : Mohamed LAMRABET

Adresse : Avenue liberté, ville nouvelle

46000 SAFI

Tel : 00 212 524 61 21 39 / 61 01 54 / 61 01 58

Fax : 00 212 524 61 21 40

Site web : www.safiinvest.ma

Antenne d' EL JADIDA

Tel : 00 212 523 37 15 29

Fax : 00 212 523 37 18 83

Site web : www.eljadidainvest.ma

CRI Settat

Région : Chaouia-Ouardigha Directeur: Jelloul SEMSEM Adresse : Province de Settat SETTAT Tel
: 00 212 523 72 37 61

Fax : 00 212 523 72 36 81

Site web : www.settatinvest.ma

CRI Tanger

Région : Tanger-Tétouan Directeur : Mohamed Yacoubi

Adresse : Avenue Omar Ibn Khattab

Espace de la Wilaya de la région Tanger-Tétouan

TANGER

Tel : 00 212 539 94 68 24

Fax : 00 212 539 94 33 14

Site web : www.tanger-tetouaninvest.ma

5. İHALE SİSTEMİ BİLGİLERİ

İhale Sistemi Genel Bilgiler: İhale sistemi hakkında değerlendirme yapmadan önce Fas'ın Fransız etki bölgesi içinde kalan bir Arap/Afrika ülkesi olması nedeniyle tüm mevzuatın ve devlet dairelerinde geçerli olan dilin Fransızca ya da Arapça olduğunun hatırlanması gerekmektedir. Bu nedenle ülkede İngilizce bir kaynak bulmak son derece zordur. Dolayısıyla ülkede faaliyette bulunan firmalarımızın da üstlendikleri projelerde öncelik verdiği üzere, ihaleler alanında ya da vergi tahakkukuna neden olacak bir faaliyette bulunmadan önce bu iki

dilden en az birini bilen personel istihdamı büyük önem taşımaktadır. Genelde ihale dökümanları Fransızca olarak ilan edilmekte ve süreçte yine bu dil üzerinden ilerlemektedir.

Ülkede tek bir kamu ihale kurumu bulunmamaktadır. Bakanlıklar, kamu kurumları ve yerel yönetim kuruluşları (belediyeler, valilikler), hastaneler, kamu kaynaklı büyük şirketler ve bazı büyük özel sektör şirketleri alımlarını kendileri yapmaktadırlar. Bakanlıklar açtıkları ihaleleri kendileri onaylamaktadırlar. Belediye ihalelerinde onay merci valinin başkanlığındaki kurullardır.

İşveren kuruluşun bütçesi, uluslararası kaynaklar ve destekler ile yerli banka kredileri ve projeyi üstlenenin finansmanı (yap-işlet-devret) gibi yöntemlerle projeler hayata geçirilmektedir. Fas'ta PPP kanununun hayata geçirilmiş olması sebebiyle söz konusu yöntem kullanılarak projelerin hayata geçirilmesi yönünde faaliyetlerin aratacağını söylemek yanlış olmayacaktır. 2015 yılında PPP yasası yürürlüğe girmiş ve uygulama kararnamesi yayımlanmıştır. Söz konusu kanuna ve uygulama kararnamesine aşağıdaki linkten ulaşmak mümkündür.

- <http://adala.justice.gov.ma/FR/DocumentViewer.aspx?id=188945.htm>

- <http://adala.justice.gov.ma/production/html/Fr/liens/..%5C189771.htm>

Fas'ta şu anda birçok altyapı ve üstyapı projesinin söz konusu kanun çerçevesinde PPP olarak hayata geçirilmesi planlandığını için söz konusu kanunun firmalarımız tarafından iyi bir şekilde bilinmesi çok önemlidir.

Öte yandan, finansman imkanlarının sınırsız olduğunu söylemek çok mümkün değildir. Petrol doğalgaz vb şekilde bir gelire sahip olmayan ve enerji ithalatçısı konumunda olan Fas Krallığı projelerin finansmanı için kendi kaynaklarını yaratmak zorundadır. Finansmana ulaşım sektörün büyümesinin önündeki en önemli engellerden birisi olmasına rağmen, sektörel bazı büyüme yine de gerçekleştirilebilmektedir.

Kamu eliyle önemli yatırım faaliyetleri gerçekleştirilen Fas'ta ihaleler suretiyle yapılan alımlar ülkenin GSYİH'nin önemli bir kısmına ulaşmaktadır. Ülkemiz firmaları da bugüne kadar başta otoyollar olmak üzere, demiryolları, rafineri modernizasyonu benzeri önemli kamu projelerini üstlenmişlerdir.

Müteahhitlik ihalelerinde Fas'lı firmaların iş bitirme güçleri özellikle dikkate alınmakta ve yapılan araştırmalarda, ihale konusu işin yerli firmalarca yapılabileceği öngörülmüş ise, %15 oranında fiyat indirimi sağlanarak korumaya alınmaktadır. Fas'lı firmalarla yada diğer ülke firmaları ile konsorsiyum kurularak ihalelere katılım sağlanabilmektedir.

Kambiyo rejimi dışında yatırım mevzuatı açısından liberal yaklaşımı benimsemiş olan Fas'ta şirket kurmak, yatırım yapmak özel bir prosedüre tabi bulunmamaktadır. Bölge ülkelerinin bazılarında uygulanan yerli ortak mecburiyeti benzeri zorunlulukların yer almadığı ülkede, şirket kuruluşları küçük maliyetlerle ve "tek gişe" uygulaması çerçevesinde bölge yatırım merkezlerinden (CRI-Centre Regional d'Investissement) 10-15 gün içinde gerçekleştirilebilmektedir. Şirket kuruluşundan sonra mevzuat gereği yerli ve yabancı sermayeli şirket ayrımı yapılmamaktadır. Şirket karları vergi ödenmek kaydıyla ülke dışına transfer edilebilmektedir.

Ülkenin Hazine İdaresi (Trésorerie Générale du Royaume-TGR) ihalelerin ve bu kapsamda yapılan harcamaların mevzuta uygunluğunu denetlemekle yükümlü olan kurumdur. Buna ilave olarak Sayıştay ve Bölgesel Saymanlıklar da denetim faaliyeti yürütmektedirler. Ayrıca, ihale mevzuatı, açılan ihalelerin şartnameleri gibi konularda görüş bildiren değişik kamu kurumu temsilcilerinden oluşan Piyasa Komisyonu adlı bir kurum da mevcuttur.

Fas'ta ihale sistemi mümkün olduğu kadar basitleştirilerek, kamu alımlarında daha şeffaf ve rekabete açık bir düzenlemeye geçilmesi hedeflenmiştir. Yeni mevzuatta ülkemizde de uygulanan yarışma usulü, pazarlık usulü gibi değişik kamu alımı türleri benimsenmiştir.

İhale Duyuruları: İhale sistemi basitleştirilerek, kamu alımlarında daha şeffaf ve rekabete açık bir düzenlemeye geçilmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemeye göre, kamu alımlarının asgari 21 gün önce gazetelerde duyurulması zorunludur. Ayrıca internet üzerindeki kamu ihale portalı (www.marchepublics.gov.ma) şeffaflığın sağlanmasında, önemli bir araç olarak, hayata geçirilmiştir. Bu adresten ihale duyurularına ulaşılabildiği gibi, ihale usulleri hakkında da bilgi almak mümkündür. Buna ilave olarak, proje sahibi olan kamu kurumları da ihale ilanlarını kendi internet sitelerinde duyurmaktadırlar. Bazı büyük ihaleci kurum ve kuruluşların bilgilerine ise aşağıda yer verilmektedir.

- OCP (Office Chérifien Des Phosphates)

https://esuppliers.ocpgroup.org/esop/toolkit/opportunity/opportunityList.do?reset=true&resetstored=true&oppList=CURRENT&userAct=changeLangIndex&language=en_GB&_ncp=1446549044455.16878-1

https://esuppliers.ocpgroup.org/esop/mar-ocp-host/public/web_en/login-f.html

<https://portailopportunités.ocp.ma>

(Firmalarımız söz konusu sitelere kayıt yaptırabilirler ve bir mektup eşliğinde firma tanıtım dosyalarını e-mail (HRANI@ocpgroup.ma) ortamında iletebilirler)

- ONEE (Office National de l'Electricite et de l'Eau Portable) <http://www.one.org.ma/>

- Fas Ulusal Otoyol Şirketi: (AMD-Société Nationale des Autoroutes du Maroc)
<http://www.adm.co.ma/pages/accueil.aspx>

- Bouregreg Ajansı: Agence pour l'aménagement de la Vallée du Bouregreg
<http://www.bouregreg.com/tikiindex.php>

- Omrane Holding: Groupe Al Omrane <http://www.alomrane.ma/>

- Casa Transport <http://casatransport.ma/appels-d-offres/>

- Casa Amenagement <http://www.casa-amenagement.ma/fr/appels-d-offres>

6. VERGİ BAĞLANTILI UYGULAMALAR

Öncelikle Fas ile Ülkemiz arasında 18/07/2016 tarihinde yürürlüğe giren ve 01/01/2017 tarihinde uygulanmaya başlayan bir çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması bulunmaktadır. Söz konusu anlaşmanın detaylarına aşağıdaki linkten ulaşabilmek mümkündür. Bu kapsamda çifte vergilendirilme iki ülke arasında önlenmiş olmaktadır. (http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararası_mevzuat/FAS.htm)

Fas Krallığında vergi ile düzenlemelere her yıl Maliye ve Finans Bakanlığı tarafından yayımlanan Finans Kanunundan ulaşmak mümkündür. (General Tax Division - General Tax Code - <http://www.impots.gov.ma> - 2016 Finance Law)

Fas'ta vergi türlerine göre iki farklı vergi rejiminden söz edebilmek mümkündür. Bunlardan biri tahakkuk esasına dayanan rejim diğeri ise tahsilat esasına dayanan rejimdir. Tahsilat esası gelirlerin tahsili ve giderlerin ödenmesi esasına dayanırken yapılmış olan giderlerin doğrudan beyannameye kaydedilmesi gereklidir.

Fas vergi sistemi ulusal ve yerel düzeyde yapılandırılmıştır. Her seviyede üç vergi kategorisi bulunmaktadır. Dolaylı vergiler, dolaysız vergiler ve özel katkıları olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu vergilerin içinde merkezi devlet tarafından tahsil edilen katma değer vergisi, kurumlar vergisi, gelir vergisi, kayıt ve damga vergileri ile yerel idareler tarafından tahsil edilen ticari vergi, belediye vergisi ve toplumsal hizmetler vergisi en önemli vergiler arasında sayılabilir.

Kurumlar Vergisi: Diğeri bir dolaysız vergi türü tüzel kişi vergi mükelleflerinden tahsil edilen kurumlar vergisidir. Söz konusu vergi gelir ve kar elde eden şirketler, kamu şirketleri, diğeri yasal kuruluşlar için zorunlu bir vergidir. Geçici bile olsa kurumlar vergisine sebep olan aktivitenin Fas'ta gerçekleşmesi durumunda şirketler Fas'ta yerleşik olmasalar dahi söz konusu verginin mükellefi olmaktadır. Söz konusu mükellefiyet aşağıdaki Tablo'da yer verildiği şekilde özetlenebilir.

	Fas'ta faaliyeti olanlar	Yurtdışında faaliyeti olanlar
Fas'ta yerleşik şirketler	Kurumlar vergisi mükellefi	Yurtdışında yürütülen faaliyetler için mükellefiyet yoktur
Yurtdışında yerleşik şirketler	Fas'ta gösterdikleri faaliyetlerle ilgili ve sınırlı mükellefiyet	

Genel vergi oranı 2017 yılı için yüzde 30'dur. Kredi kurumları, Merkez Bankası, CDG (Caisse de Depot et de gestion), sigorta ve reasürans şirketleri ile leasing şirketleri için söz konusu oran % 37 iken barem bazında belirlenen karlılık oranlarına göre değişen vergi oranlarına ise aşağıdaki Tabloda yer verilmektedir.

Net Kar (Dirhem)	Oran
300.000 e eşit veya daha az	% 10
300.001 ile 1.000.000 arasında	% 20
1.000.001 ile 5.000.000 arasında	% 30
5.000.000 den fazla	% 31

Söz konusu vergi ile ilgili beyanname takip eden yılın 31 Mart gününe kadar verilmesi gerekmektedir.

Kurumlar Vergisinin Temel İstisnaları:

- İlk 5 yıl boyunca tam muafiyet ve sonrasında % 8.75 lik indirilmiş oran:

Kazablanka Finans Şirketi Statüsüne sahip hizmet şirketleri (CFC)

- İlk 5 yıl boyunca tam muafiyet ve 20 yıl boyunca % 8.75 lik indirilmiş oran

İhracat serbest bölgelerinde faaliyette bulunan şirketler

Aynı ve/veya farklı ihracat serbest bölgede faaliyette bulunan şirketler arasında gerçekleştirilen operasyonlar (2012 finans kanunu)

- % 8 lik Oran: Fas'ta inşaat projeleri kazanan yabancı firmalar için -%

10 luk Oran:

Yetki verildiği tarihten itibaren ilk 15 yıl boyunca offshore bankalar için

Kazablanka Finans Şehri (CFC) statüsü bulunan bölgesel ve uluslararası şirketlerin bölgesel merkezleri ve bu statüye sahip olan yerleşik şirketlerin bölgedeki temsilcilik büroları.

% 15 lik Oran: Hisse senedi, paylar ve benzer kaynaklardan elde edilen gelirler

% 17.5 luk Oran: İlk vergilendirilebilir yıldan itibaren geçerli olmak üzere 5 mali yıl boyunca vergilendirilebilir tarımsal faaliyetler. Söz konusu faaliyetlerin bu kapsamda vergilendirilebilir faaliyet sayılabilmesi için;

1 Ocak 2016 ile 31 Aralık 2017 tarihleri arasında 20.000.000 dirhemden daha az ciroya sahip olunması 1 Ocak 2018 ile 31 Aralık 2019 tarihleri arasında 10.000.000 dirhemden daha az ciroya sahip olunması

-İlk 5 mali yıl boyunca vergiden muaf olan ve sonraki yıllarda % 17.5 vergiye tabi faaliyetler

Otel işletmeleri ve turizm sektöründe faaliyette bulunan gayrimenkul yönetim şirketleri için kendileri veya sehayat acenteleri tarafından usûlüne uygun olarak elde edilen yabancı para cinsinden cirolarının vergilendirilebilir kısmı üzerinden elde edilen gelir

Hurda metal ihracatı hariç olmak üzere mal ve hizmet ihracatı yapan şirketler için yabancı para cinsinden elde edilen gelir

Madencilik sektöründe faaliyette bulunan şirketler hariç olmak üzere ihracat bölgelerindeki ihracat şirketlerine bitmiş ürün satan şirketler

-% 17.5 luk Oranın Sürekli Uygulanacağı Faaliyetler:

Maden ihraç eden şirketler

Belirli bir işlemde sonra maden ihraç edewn şirketlere ürün satan madencilik şirketleri

-% 17.5 luk Oranın 5 Yıl Boyunca Geçici Olarak Uygulanacağı Faaliyetler:

İşgücüne dayanan esnaf faaliyetleri

Profesyonel eğitim merkezleri ve eğitim kurumları

Gayrimenkul şirketleri içinde gelirleri devletle yapılan anlaşma kapsamında üniversite kampüslerinden ve rezidanslardan ve site kiralama faaliyetlerinden elde edilenler

30-09 sayılı kanun kapsamında kurulan spor şirketleri

- Sürekli ve Geçici Muafiyet

Hirokarbon çıkarma lisanslarını elinde bulunduran şirketler için üretimin başladığı tarihten itibaren 10 yıl boyunca muafiyet

Yetkilendirilmiş muhasebe firmalarını yöneten merkezler için anlaşmasının yapıldığı tarihten itibaren 4 yıl boyunca muafiyet

İlgili Bakanlığın Vergilendirme Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen "Online Vergi Hizmetleri-SIMPL" sayesinde Kurumlar Vergisinin online olarak ödenebilme ve beyanname düzenleme imkanı bulunmaktadır.

50 milyon dirhem üzerinde ciroya sahip kurumsal şirketler için verginin online olarak beyan edilmesi ve ödenmesi zorunlu bulunmaktadır. Söz konusu rakam 1 Ocak 2016 tarihinde 10 milyon dirhem seviyesine çekilmişken Ocak 2017 tarihinden itibaren cirosu 3 milyon dirhem üzerindeki şirketler için zorunlu hale

gelecektir. Diğer taraftan, gönüllü olarak sisteme katılmak isteyen firmalar Bölgesel Vergi Dairelerine başvurarak sisteme dahil olabilirler.

Yasal mevzuata ilgili Bakanlığın şu linkinden ulaşılabilir. (Ministry of Economy and Finance – Tax Directorate: General Tax Code (<http://www.impots.gov.ma>))

Gelir Vergisi: Kurumlar vergisine konu olmayan aynı zamanda gelir ve kar elde eden gerçek kişiler söz konusu verginin mükelleflerini oluşturmaktadır. Dolaysız vergilerin başında gerçek kişi vergi mükelleflerinden alınan gelir vergisi gelmektedir. Söz konusu verginin konusunu aşağıdaki faaliyetler oluşturmaktadır.

- Ücretler
- Serbest meslek gelirleri,
- Gayrimenkul gelir ve karları
- Yatırım gelir ve karları
- Tarımsal gelirler

Öte yandan söz konusu gelirlerden tahsil edilecek vergilerin oranlarına ise baremleri ile birlikte aşağıda yer verilmektedir.

0 - 30 000 MAD,	% 0 gelir vergisi
30 001 - 50 000 MAD,	% 10 gelir vergisi
50 001 - 60 000, MAD,	% 20 gelir vergisi
60 001 - 80 000, MAD,	% 30 gelir vergisi
80 001 - 180 000, MAD,	% 34 gelir vergisi
180 000 MAD üzeri,	% 38 gelir vergisi

Gelir Vergisinin Temel İstisnaları

Fas genelinde uygulanmakta olan gelir vergisi uygulamasının temel istisnalarına aşağıda maddeler halinde yer verilmektedir.

- Serbest bölgelerde faaliyette bulunan şirketler için ilk 5 yıl tam muafiyet ve sonraki 20 yıl % 80 indirilmiş oran
- Aynı ve farklı serbest bölgeler arasında gerçekleştirilen operasyonlar için muafiyet
- Endüstriyel ihracat bölgelerinde yerleşik ihracatçılara tamamlanmış ürün ve hizmet ihraç eden firmalar için ilk 5 yıl tam muafiyet sonraki yıllar için % 20 indirilmiş oran
- Kendileri veya sehayat acenteleri tarafından usulüne uygun olarak elde edilen yabancı para cinsinden cirolarının vergilendirilebilir kısmı üzerinden elde edilen gelir için otel işletmeleri ve turizm sektöründe faaliyette bulunan gayrimenkul yönetim şirketleri için ilk 5 yıl tam muafiyet sonraki yıllar için % 20 indirilmiş oran
- Madencilik sektöründe faaliyette bulunan ihracat yapan şirketler ve ihraç etmek üzere mal sattıkları şirketler için % 20
- Esnaf işletmeleri için 5 yıl boyunca % 20
- Özel eğitim şirketleri ve profesyonel eğitim merkezleri için 5 yıl boyunca % 20

İlgili Bakanlığın Vergilendirme Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen “Online Vergi Hizmetleri-SIMPL” sayesinde gelir vergisinin online olarak ödenebilme ve beyanname düzenleme imkanı bulunmaktadır.

Yasal mevzuata ilgili Bakanlığın şu linkinden ulaşılabilir. (Ministry of Economy and Finance - Tax Directorate: General Tax Code (<http://www.impots.gov.ma>))

Katma Değer Vergisi: Ülkede uygulanan en önemli dolaylı vergi türü KDV'dir. Söz konusu vergi endüstriyel, ticari, geleneksel, profesyonel, inşaat işleri, gayrimenkul işlemleri ve ithalat işlemlerine uygulanmaktadır. İki tür KDV söz konusudur, bir tanesi ülke içinde gerçekleştirilen işlemler için diğeri ise ithalat işlemleri üzerinden alınan vergi. Diğer taraftan iki tür muafiyet söz konusudur, bunlar kesinti hakkına sahip olunan ve olunmayan durumlardır.

Genel KDV oranı yüzde 20'dir. Öte yandan indirimli 3 oran söz konusudur. Bunlar % 14, % 10 ve % 7 lik KDV indirimleridir. Söz konusu indirilmiş oranların bir kısmına aşağıda yer verilmektedir.

- % 14: Yağ, çay, ulaşım, elektrik, hafif ticari araçlar, güneş enerjili ısıtıcılar gibi
- %10: Gıdasal yağlar, güneş enerjili ısıtıcılar, pirinç, makarna, mutfak tuzu, konaklama ve oteller tarafından yapılan yenileme çalışmaları, petrol gazı ve diğer hidrokarbon gazlar, banka ve kredi işlemleri ve döviz komisyonları, avukatlar ve noterler gibi profesyoneller tarafından gerçekleştirilen bazı işlemler, otoyol ücretleri
- % 7: Belirli tüketim ürünleri (süt tozu, konserve sardin, okul malzemeleri, ilaç sektöründeki ürünler ve girdileri, kamusal alana dağıtılan su şebekesinin aktarılan su vb)

Öte yandan, firmalarımızı daha çok ilgilendiren bazı önemli kalemlere ilişkin KDV oranlarına ise aşağıda yer verilmektedir.

- Akaryakıt: %10,
- Nakliye: %14,
- Personel taşımacılığı: %14,
- Yükleme nakliye: %20,
- Madeni yağ: %20

Son olarak, şirketlerin karlılıklarını etkileyen diğer bir husus olarak KDV'si indirilemeyen bazı harcamalara aşağıda yer verilmektedir.

- Özel harcamalar,
- Binek araç satın alınması ve kiralanması,
- Hediye,
- 10.000 dirhem üzerindeki faturaların nakit ödenmesi durumunda KDV'nin %50 si,
- Otel ve restaurant faturaları

Özel KDV Oranları

- Şarap ve diğer alkollü içecekler için hektolitreye başına 100 dirhem (söz konusu vergi ithal edilen ürünler için % 14 olarak uygulanmakta ve ayrıca hektolitreye başına 100 dirhem vergi alınmaktadır)
- Altın ve platinyum için gram başına 5 dirhem
- Gümüş ürünler için gram başına 0,1 dirhem

İndirme Hakkına Sahip Olunan Ürünler İçin Temel KDV İstisnaları

İhracata yönelik üretilen mallar ve sağlanan hizmetler için vergi mükellefi için

- Tarımsal amaçlı kullanılan tarımsal ürünler (ekipman malzemeleri, polimerler, bitki sağlığı vb)
- Sabit sermayeye kaydedilen yatırım malları için faaliyete başlanılan tarihten itibaren 36 ay için
- Özel eğitim ve profesyonel eğitim işletmeleri için ekipman malzemeleri için faaliyete başladıktan sonra 24 ay boyunca (okul taşımaları için temin edilen araçlar hariç)
- Ulaşım şirketleri için uluslararası otobüs, kamyon ve ekipman malları temini için faaliyete başlanılan tarihten itibaren 24 ay için
- Fiyatı 250.000 dirhemi aşmayan 50 ile 80 m2 arasındaki sosyal konutlar için muafiyet
- Devletle imzalanan sözleşme kapsamında gayrimenkul firmaları tarafından hayata geçirilen konut, yurt, üniversite kampüsü inşaatlar için iznin alındığı tarihten itibaren 36 ay boyunca muafiyet
- Offshore bankaları tarafından faaliyetlerin yürütülmesi kapsamında temin edilen yeni ekipman malları için yabancı para cinsinden yapılıp sonradan çevrilen yatırımlar
- Devletle imzalanan sözleşme kapsamında 200 milyon dirhemin üzerindeki yatırımlar için ekipman malları, malzemeler ve yatırımın hayat geçirilmesi için gerekli diğer malzemeler için faaliyete başlandığı tarihten itibaren 36 ay boyunca muafiyet. Söz konusu muafiyet ithal edilen parçalar, yedek parçalar ve aksesuarlar içinde geçerlidir.

İlgili Bakanlığın Vergilendirme Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen "Online Vergi Hizmetleri-SIMPL" sayesinde KDV vergisinin online olarak ödenebilme ve beyanname düzenleme imkanı bulunmaktadır. Yasal mevzuata ilgili Bakanlığın şu linkinden ulaşılabilir. (Ministry of Economy and Finance – Tax Directorate: General Tax Code (<http://www.impots.gov.ma>))

50 milyon dirhemin üzerinde ciroya sahip kurumsal şirketler için verginin online olarak beyan edilmesi ve ödenmesi zorunlu bulunmaktadır. Söz konusu rakam 1 Ocak 2016 tarihinde 10 milyon dirhem seviyesine çekilmişken Ocak 2017 tarihinden itibaren cirosu 3 milyon dirhemin üzerindeki şirketler için zorunlu hale gelecektir. Diğer taraftan, gönüllü olarak sisteme katılmak isteyen firmalar Bölgesel Vergi Dairelerine başvurarak sisteme dahil olabilirler. Söz konusu dosyanın partner bankalar tarafından verilen borç onayını içermesi gerekmektedir.

Gayrimenkul İrad Vergisi: daha karmaşık bir şekilde hesaplanmaktadır. Öncelikle gayrimenkulün maliyet fiyatı satın alma fiyatına elde etme değerinin % 15'i oranında eklenen bedelin yeniden değerlendirilmesidir. Söz konusu kazanç üzerinden ise % 20'i oranında gayrimenkul irad vergisi alınmaktadır. Eğer maliyet fiyatı satış fiyatını aşarsa, satış fiyatı üzerinden % 3 oranında vergi hesaplanmaktadır.

İşyeri Rüşumu: Bu vergilere ilave olarak ülkede mesleki faaliyette bulunan herkesten yerli, yabancı, özel veya tüzel kişi ayrımı göstermeksizin tahsil edilen İşyeri Rüşumu (Tax Professionnelle-T.P.) adlı ilave bir vergi bulunmaktadır. Söz konusu rüşum, mesleki faaliyetin yapıldığı işyerinin yıllık kira bedeli üzerinden hesaplanmaktadır. Oranlar kira bedeli büyüklüğüne bağlı olarak; birinci kategori için yüzde 30, ikinci kategori için yüzde 20, üçüncü kategori için yüzde 10 olarak tespit edilmiştir. Kategoriler her yıl için arsa bedeli, bina maliyeti gibi unsurlar üzerinden hesaplanmaktadır.

Beyanname: İlgili kanununa göre faaliyette bulunan firmalar için tutulması gereken defterler ülkemizdekine benzer şekilde 3 adet temel defterden oluşmaktadır. Söz konusu defterler aşağıda listelenmektedir.

- Günlük Defter
- Büyük Defter
- Envanter Defteri

Bu defterlerden günlük defter ve envanter defteri şirket merkezinin bağlı olduğu Ticaret Mahkemesi tarafından onaylanmalıdır. Beyanname uygulamasına ilişkin genel bilgilere ilişkin Tablo'ya aşağıda yer verilmektedir.

Beyanname Dönemleri	Son Teklif Tarihi	Cezalar
1'nci çeyrek	19 Nisan	1 ay gecikme
2'nci çeyrek	19 Temmuz	% 5 artışlar
3'ncü çeyrek	19 Ekim	% 10 ceza +500 DH ceza
4'ncü çeyrek	19 Ocak	3 ay gecikme : % 30 ödenmektedir 6 ay gecikme : % 35 ödenmektedir

Birde yıllık satışı vergi hariç 1.000.000 MAD'ın üzerinde işlem gerçekleştirenler için KDV beyannamesi aylık olmalı ve her ayın 19'una kadar verilmesi gerekmektedir. Vergilere ilişkin verilmesi gereken tespit edilebilen beyanname türleri ise vergi bazında aşağıdaki Liste'de gösterilmiştir.

- Sanayi ve ticari kar vergisi beyannamesi
- Ticari olmayan kar vergisi beyannamesi
- Toprak vergilerine ilişkin beyanname
- Gelir vergisi için yıllık beyanname
- KDV beyannamesi
- Banka operasyonları vergisi beyannamesi
- Lisans ve patentler beyannamesi
- Genel gelir vergisi beyannamesi
- Maaş vergisi beyannamesi
- Kayıt vergileri beyannamesi
- Toprak reklamı vergisi beyannamesi
- Petrol hizmetleri beyannamesi
- Sigorta sözleşmeleri vergi beyannamesi
- Diğer vergiler beyannamesi
- Ekipman özel vergi beyannamesi
- Sporun gelişimine katkı tütün özel vergi beyannamesi
- Tütün vergilerine ilişkin ayrıntılı durum beyannamesi
- Orman vergileri beyannamesi
- Kumar oyunları için ekstra vergi beyannamesi
- Telefon ve iletişim teknolojileri özel vergisi beyannamesi
- Bazı plastik ürünlere ilişkin özel vergi beyannamesi
- Tütün özel vergisi beyannamesi
- Seyahat geliştirme vergisi beyannamesi
- Reklam vergisi beyannamesi

Fas 2016 yılında hayata geçirdiği elektronik platform uygulaması ile gelir, kurumlar vergisi ve KDV ödemelerinin elektronik olarak gerçekleştirilebilmesine imkan vermiştir. Yıllık cirosu yıl içinde 50 milyon

dirhemi geçen şirketler, kurumlar vergisi, katma değer vergisi, gelir vergisi ve serbest meslek stopajlarını internet üzerinden beyan etme ve ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. (Téléclaration et Télépaiment)

Söz konusu rakam 1 Ocak 2016 tarihinde 10 milyon dirhem seviyesine çekilmişken Ocak 2017 tarihinden itibaren cirosu 3 milyon dirhem üzerinde şirketler için zorunlu hale gelecektir. Diğer taraftan, gönüllü olarak sisteme katılmak isteyen firmalar Bölgesel Vergi Dairelerine başvurarak sisteme dahil olabilirler. Söz konusu dosyanın partner bankalar tarafından verilen borç onayını içermesi gerekmektedir.

Zamanında ödenmeyen vergilerle ilgili minimum ceza oranı % 15 seviyesindedir ve verginin türüne göre değişmekle birlikte ödenmeyen her ay için % 0.5 oranla artarak devam eder.

Ülkede gerçekleştirilen amortisman uygulamalarına ilişkin genel bilgilere aşağıda yer verilmektedir. Öncelikle amortisman uygulamalarından etkilenen temel faaliyet alanlarına aşağıda listelenmektedir.

- Teknik kurulumlar ve malzemeler
- Endüstriyel ekipman ve malzemeler
- Ulaşım ekipmanları
- Ofis ekipmanları ve mobilyalar
- Patent ve kurulum maliyetleri

Amortisman etkilenmeyen bazı önemli faaliyet alanlarına ise aşağıda yer verilmektedir.

- Kiralama hakları
- Finansal sabit varlıklar

Diğer taraftan bazı önemli sektörlerde ve/veya konu başlıklarında uygulanan amortisman oranlarına fikir vermesi amacıyla aşağıdaki Tablo'da yer verilmektedir. Tüm ürün gruplarında uygulanacak amortisman oranlarının tespiti için ise mutlaka bir muhasebe bürosu ile temasa geçilmesine fayda bulunmaktadır.

İlgili Sektör yada Alan	%
Sektörler	
Oteller dahil olmak üzere oturma amaçlı binalar	4
Dayanıklı malzemeden yapılmış endüstriyel binalar	5
Hafif inşaatlar	10
Mobilya, kurulumlar ve tesisler	10
Bilgisayar ekipmanları	10
Taşınabilir bilgisayar ve programları	15
Otomobil ve ekipmanları	20-25
Bazı Özel Amortisman Uygulamaları	
Otel endüstrisi ve ekipmanları, züccaciye,	50
İç giyim	33
Gümüş eşya	20
Merkezi ısıtma, havalandırma, soğutma ve ekipmanları	25
Asansör ve merdivenler	25
Yataklar, halılar, mobilyalar, sofa vb	25

Perde, boyama, dekoratif tesisler vb	25
Ağlar	20
Balıkçılık şirketleri	25

7. DIŞ TİCARET

Fas, 2017 yılında 25,6 Milyar dolar ihracat ve 45 Milyar dolarlık ithalat değeri ile 70 Milyar dolar seviyesinde bir dış ticaret hacmine sahiptir.

Fas'ın Yıllara Göre Dış Ticareti (1000\$)

	2013	2014	2015	2016	2017
İhracat	21.962.595	23.815.816	22.036.820	22.858.289	25.606.854
İthalat	45.172.691	46.191.743	37.545.666	41.696.102	45.083.310
Denge	-23.210.096	-22.375.927	-15.508.846	-18.837.813	-19.476.456
Hacim	67.135.286	70.007.559	59.582.486	64.554.391	70.690.164

Kaynak : ITC_Trademap

İşadamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Ticareti Etkileyen Kültürel Faktörler

Ülkenin resmi dili Arapça olmakla birlikte iş ilişkilerinde güneyde Fransızca, kuzeyde İspanyolca ve Fransızca konuşulmaktadır. Devlet memurlarının çoğunluğu da Fransızca kullanmaktadır. İngilizce giderek yaygınlaşmasına rağmen ülkede yaygın olarak Fransızca konuşulması bazen bir dezavantaj olabilmektedir. İş yazışmaları ve ticari materyalin Fransızca olması gerekmektedir.

Başka ülkelerde olduğu gibi Fas ile iş yapan firmalarımızın alıcılarını 1 yıldan kısa sürelerde değil, daha uzun bir zaman içerisinde tanıması gerekmektedir. Alıcı firmaya güven duygusu oluşana kadar peşin veya gayrikabirücu akreditif gibi riski düşük ödeme yöntemlerinin tercih edilmesi çok önemlidir.

Pasaport ve Vize İşlemleri

Diplomatik, Hizmet, Hususi ve Umuma Mahsus Pasaport hamilleri vizeden muaftır.

Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

11 Ocak Bağımsızlık Günü
23 Mayıs Milli Gün
9 Temmuz Gençlik Günü
30 Temmuz Kralın Taç Giyme Günü
14 Ağustos Milli Gün
20 Ağustos Milli Gün
6 Kasım Milli Gün
18 Kasım Bağımsızlık Günü

Ayrıca Dini bayramlar İslami takvime göre kutlanmaktadır.

Hafta sonu tatili, **Cumartesi ve Pazar** günleridir. Cumartesi günleri tüm işyerleri, Pazar günleri ise bazıları açıktır.

7.1. FAS"IN İHRACATI

Fas'ın İhraç Ettiği Başlıca Ürünler (1000 \$)

Ürün Kodu (GTİP)	Ürün Adı	2015	2016	2017
Toplam		22.036.820	22.858.289	25.606.854
'8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış arabaları dahil)	2.416.879	2.947.098	3.197.707
'8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	2.338.169	2.459.477	2.782.037
'3105	Azot, fosfor ve potasyumun ikisini veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler	1.554.496	1.827.332	2.276.375
'6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	937.673	1.003.861	1.108.105
'2809	Difosfor pentaoksit, fosforik asit ve polifosforik asitler	1.647.654	1.138.951	1.097.124
'2510	Tabii kalsiyum fosfatlar, tabii alüminyum kalsiyum fosfat ve fosfatlı tebeşir	1.022.324	756.299	863.822
'0307	Yumuşakçalar (canlı, taze, soğutulmuş, dondurulmuş, kurutulmuş, tuzlanmış vs.)	619.790	752.140	823.615
'1604	Hazırlanmış/konserve edilmiş balıklar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızların hülasa ve suları	619.340	627.850	677.450
'0702	Domates (taze/soğutulmuş)	437.762	512.007	578.154
'8803	88.01 ve 88.02 Pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	369.593	435.861	571.364
'8536	Gerilimi 1000 voltu geçmeyen elektrik devresi teçhizatı (anahtarlar, röleler, sigortalar, fişler, kutular vb)	372.606	450.514	506.533
'8541	Diyodlar, transistörler vb yarı iletken tertibat; ışık yayan diyodlar; monte edilmiş piezo elektrik kristaller	404.141	417.163	445.103
'0805	Turunçgiller (taze/kurutulmuş)	361.569	361.918	384.438
'6206	Kadınlar ve kız çocuklar için bluzlar, gömlekler ve gömlek-bluzlar	229.520	283.790	310.027

'6203	Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	319.925	306.480	309.619
'3103	Fosfatlı mineral veya kimyasal gübreler	313.936	305.334	305.695
'6109	Tişörtler, fanilalar, atletler, kaşkorseler ve diğer iç giyim eşyası (örme)	229.576	266.978	270.078
'6307	Diğer hazır eşya (elbise patronları dahil)	218.418	289.411	253.350

Fas'ın İhracat Yaptığı Başlıca Ülkeler (1 000 Dolar)

İthalatçı Ülkeler	2015	2016	2017
Toplam	22.036.820	22.858.289	25.606.854
İspanya	4.997.383	5.336.411	6.062.450
Fransa	4.389.427	4.827.951	5.856.471
İtalya	975.463	1.062.473	1.178.481
ABD	771.746	795.396	1.009.722
Brezilya	664.945	590.198	756.621
Almanya	569.960	629.383	722.489
Türkiye	682.121	758.202	706.822
Hindistan	876.670	758.469	664.754
İngiltere	615.287	669.922	604.867
Hollanda	670.849	502.832	554.400
Belçika	370.804	351.194	396.905
Portekiz	287.844	316.598	362.046
Çin	243.330	228.397	307.484
Bilinmeyen	13.850	225.619	298.873
Singapur	246.364	248.419	270.166
Etiyopya	182.047	76.942	245.437
Polonya	165.589	194.974	236.831
Pakistan	271.677	230.850	222.758
Japonya	164.391	188.886	198.631
Rusya	168.931	185.156	198.101
Cezayir	196.884	235.995	197.708
Avusturya	174.118	164.580	188.592
Moritanya	162.203	172.942	184.443
Senegal	151.173	198.623	179.976
Kanada	196.196	166.985	169.432
Nijerya	97.167	139.487	165.136
İsviçre	117.187	139.373	164.463
Fildişi Sahilleri	200.404	147.588	160.125
Romanya	126.629	151.255	148.282
Bulgaristan	91.129	96.367	143.093

Kaynak:ITC Trade Map

7.2. FAS'IN İTHALATI

Fas'ın İthal Ettiği Başlıca Ürünler (1000 \$)

Ürün(GTİP)	Ürün Kodu	2015	2016	2017
Toplam		37.545.666	41.696.102	45.083.310
'2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	3.325.801	3.546.382	4.625.957
'8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış arabaları dahil)	1.592.668	1.983.087	2.199.727
'2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	1.349.609	1.132.864	1.421.871
'8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	1.022.152	1.113.750	1.231.121
'8708	Karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar	454.909	602.279	1.044.123
'1001	Buğday ve mahlut	876.417	1.304.339	846.948
'8517	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar	498.691	488.594	649.347
'8803	88.01 ve 88.02 Pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	323.203	335.285	561.343
'2503	Her nevi kükürt (süblime, presipite ve koloidal kükürt hariç)	690.428	455.236	521.072
'1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	344.601	472.259	508.945
'8536	Gerilimi 1000 voltu geçmeyen elektrik devresi teçhizatı (anahtarlar, röleler, sigortalar, fişler, kutular vb)	347.627	408.126	503.382
'2701	Taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler, topak vb. katı yakıtlar	502.479	449.692	468.651
'8707	Karayolunda kullanılan motorlu taşıtlar için karoseriler (şoför mahalleri dahil)	274.668	1.074.328	468.086
'1005	Mısır	427.800	398.789	456.304
'9999	#YOK	65.986	167.145	453.438
'2814	Saf amonyak veya amonyağın sulu çözeltileri	360.867	286.801	411.672
'7408	Bakır teller	344.922	335.460	404.798
'1507	Soya yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	334.060	354.220	404.237
'8479	kendine özgü bir fonksiyonu olan diğer makinalar ve mekanik cihazlar	226.132	280.670	398.831
'3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	348.918	370.853	389.818
'8408	Sıkıştırılmayla ateşlemeli içten yanmalı pistonlu motorlar (dizel ve yarı dizel)	139.197	388.965	380.983

'2716	Elektrik enerjisi	309.083	224.189	363.139
'8704	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	325.579	300.625	346.788
'8541	Diyodlar, transistörler vb yarı iletken tertibat; ışık yayan diyodlar; monte edilmiş piezo elektrik kristaller	274.204	355.748	333.940
'3901	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)	361.382	311.807	329.017
'4011	Kauçuktan yeni dış lastikler	254.232	280.415	308.006
'8413	Sıvılar için pompalar (ölçü tertibatı olsun olmasın) ve sıvı elevatörleri	117.354	186.660	285.480
'8407	Kıvılcım ile ateşlemeli içten yanmalı doğrusal veya döner pistonlu motorlar (patlamalı motor)	79.978	249.268	284.233
'7207	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller	366.967	388.284	280.254
'4407	Uzunlamasına kesilmiş, biçilmiş ağaç; kalınlık > 6 mm	275.966	263.582	264.266
'2713	Petrol koku, petrol bitümeni ve petrol yağlarının veya bitümenli minerallerden elde edilen yağların diğer kalıntıları	159.939	173.090	243.692
'5516	Suni devamsız liflerden dokunmuş mensucat	205.034	211.446	236.903
'3926	Plastikten diğer eşya	205.262	203.848	229.066
'8701	Traktörler	169.024	212.972	224.110
'8528	Monitörler ve projektörler, televizyon alıcı cihazları	205.646	240.966	221.084
'7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatla kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb.	239.712	446.228	220.937
'0902	Çay	196.889	199.189	219.798
'6006	Diğer örme mensucat	212.176	221.312	218.751
'8471	Otomatik bilgi işlem mak. bunlara ait birimler; manyetik veya optik okuyucular, verileri koda dönüştüren ve işleyen mak.	236.898	246.123	218.287
'3902	Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri (ilk şekillerde)	181.622	181.269	214.389

Kaynak:ITC Trade Map

Fas'ın İthalat Yaptığı Başlıca Ülkeler (1.000 Dolar)

İhracatçı Ülkeler	2015	2016	2017
	37.545.666	41.696.102	45.083.310
İspanya	5.224.655	6.553.541	7.608.748
Fransa	4.755.405	5.513.787	5.364.152
Çin	3.152.868	3.804.066	4.082.507
ABD	2.440.844	2.659.314	3.087.055
Almanya	2.179.612	2.452.468	2.719.289
İtalya	2.052.568	2.264.123	2.621.582
Türkiye	1.587.578	1.849.358	1.983.139

Portekiz	1.024.842	1.226.097	1.387.773
İngiltere	818.513	796.555	1.023.917
Rusya Federasyonu	1.620.895	1.020.936	963.650
Suudi Arabistan	993.036	799.423	876.243
Hollanda	695.315	797.521	746.514
Brezilya	624.701	654.021	717.988
Romanya	252.190	592.585	617.912
Hindistan	399.924	633.972	615.500
Belçika	617.595	641.991	605.646
Arjantin	411.655	447.057	579.769
Cezayir	788.522	616.436	544.027
Güney Kore	406.239	788.474	540.732
Birleşik Arap Emirlikleri	542.152	665.949	524.691
İsveç	363.098	420.496	465.753
Mısır	386.551	411.378	455.748
Japonya	286.477	511.520	454.796
Kanada	397.589	408.982	419.110
Polonya	354.425	361.716	392.637
Ukrayna	514.027	433.291	366.118
Çek Cumhuriyeti	185.097	243.882	329.442
İsviçre	266.352	262.860	281.961

Kaynak:ITC Trade Map

8. TÜRKİYE İLE TİCARET

Türkiye - Fas Dış Ticaret Değerleri (1000 ABD Doları)

Türkiye-Fas Dış Ticaret Değerleri (1000 Dolar)				
Yıllar	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACMİ
2000	70.413	72.983	-2.570	143.396
2001	98.149	38.193	59.955	136.342
2002	138.330	68.314	70.015	206.645
2003	180.779	76.989	103.789	257.769
2004	330.058	105.778	224.280	435.836
2005	370.824	143.231	227.593	514.055
2006	551.377	173.902	377.474	725.279
2007	721.594	198.460	523.134	920.054
2008	957.768	360.519	597.249	1.318.288
2009	600.456	234.729	365.727	835.185
2010	623.957	396.797	227.522	1.021.116

2011	920.895	419.945	500.950	1.340.840
2012	1.014.905	429.482	585.423	1.444.387
2013	1.194.224	572.227	621.997	1.766.451
2014	1.406.565	639.849	766.716	2.046.414
2015	1.587.578	682.121	905.457	2.269.699
2016	1.849.358	758.202	1.091.156	2.607.560
2017	1.983.139	706.822	1.276.317	2.689.961

Kaynak: ITC_Trademap, TÜİK

8.1. TÜRKİYE'NİN FAS'A İHRACATINDA BAŞLICA ÜRÜNLER

Türkiye'nin Fas'a İhracatında Başlıca Ürünler (1000 Dolar)

Ürün Kodu	Ürün Etiketi			
		2015	2016	2017
Toplam		1.587.578	1.849.358	1.983.139
'8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış arabaları dahil)	117.504	114.497	158.913
'8407	Kıvılcım ile ateşlemeli içten yanmalı doğrusal veya döner pistonlu motorlar (patlamalı motor)	18.274	43.778	82.793
'7216	Demir veya alaşımsız çelikten profiller	66.007	49.357	66.440
'8704	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	62.014	63.970	53.423
'7113	Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden)	69.217	97.099	50.518
'5209	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gr. ı geçenler)	32.235	45.601	41.430
'8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	35.008	37.935	41.179
'8708	Karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar	47.917	48.326	41.157
'5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	16.042	23.242	33.715
'4011	Kauçuktan yeni dış lastikler	27.715	32.288	33.577
'2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	9.523	31.143	31.454
'7207	Demir veya alaşımsız çelikten yarı mamuller	42.089	12.632	27.920
'8702	10 veya daha fazla kişi taşımaya mahsus (sürücü dahil) motorlu taşıtlar	1.450	12.827	23.559

Kaynak: ITC_Trademap

8.2. TÜRKİYE'NİN FAS'DAN İTHALATINDA BAŞLICA ÜRÜNLER

Tablo 9: Türkiye'nin Fas'dan İthalatında Başlıca Ürünler Bin Dolar)

Ürün Kodu	Ürün Adı	İTHALAT		
		2015	2016	2017
Toplam		710.636	918.164	924.062
'8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış arabaları dahil)	197.417	367.515	389.388
'3105	Azot, fosfor ve potasyumun ikisini veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler	67.401	58.632	101.599
'2301	Et, sakatat, deniz hayvanı vs. (yemeye uygun olmayan) unu, pelleti, kıkırdakları (donyağı tortusu)	55.479	77.576	70.435
'2510	Tabii kalsiyum fosfatlar, tabii alüminyum kalsiyum fosfat ve fosfatlı tebeşir	49.542	66.702	65.639
'2809	Difosfor pentaoksit, fosforik asit ve polifosforik asitler	92.504	61.337	57.807
'7108	Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	64.605	103.579	47.285
'7106	Gümüş (altın veya platin yaldızlı gümüş dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	22.663	40.190	36.121
'8704	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	26.088	16.170	20.948
'6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	16.042	16.179	18.187

Kaynak: ITC_Trademap

8.3. İKİ ÜLKE ARASINDAKİ ANLAŞMA VE PROTOKOLLER

Ülke Arasındaki Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller				
Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı , Anlaşmalar Genel Müdürlüğü				
Anlaşma/Protokol	İmza Tarihi	RG Tarih	RG No'su	
Ticaret Anlaşması	16.05.1972	05.09.1972	14297	
Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması	20.06.1984	14.08.1984	18489	
İGEME ile Fas İhracatı Geliştirme Merkezi (CMPE) Arasında İşbirliği Protokolü	1984			
Hava Ulaştırması Anlaşması	24.09.1985	01.05.1989	20155	
Deniz Ulaştırması Anlaşması	26.03.1987	22.06.1987	19495	
Türkiye-Fas Hükümetler Arası Daimi Komisyon Kurulmasına Dair Anlaşma	12.07.1988	26.06.1989	20207	
Turizm İşbirliği Anlaşması	27.08.1992	23.02.1993	21505	
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	08.04.1997	04.05.2004	25452	
Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu ile Fas Zanaat Odaları Federasyonu Arasında İşbirliği Protokolü	2000			

Gümrük Konularında Karşılıklı İdari ve Teknik Yardım Anlaşması	13.05.2003	05.08.2003	25190	
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	07.04.2004	22.06.2005	25853	
Serbest Ticaret Anlaşması	07.04.2004	28.12.2004	25684 (Mükerrer)	
Türkiye-Fas 8. Dönem KEK Toplantısı Protokolü	07.04.2004	26.06.2004	25504	
Karayolları Ulaşımı Altyapısı Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmasınının	30.03.2005	07.01.2008	26749	
Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma	30.03.2005	26.12.2007	26738	
Türk Patent Enstitüsü ile Fas Sınai ve Ticari Mülkiyet Ofisi (OMPIK) Arasında İşbirliği Anlaşması	26.05.2006			
Su Alanında Teknik İşbirliği Anlaşması	26.11.2008	18.03.2009	27173	

8.4. TÜRKİYE FAS SERBEST TİCARET ANTLAŞMASI

Ülkemiz ile Fas Krallığı arasında 7 Nisan 2004 tarihinde akdedilen Serbest Ticaret Anlaşması (STA) 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Anlaşmaya ekli Protokol hükümlerine göre uygulanan gümrük vergi oranlarının karşılıklı olarak iki ülke arasında tedricen indirilmesi 1 Ocak 2015'te tamamlanması kararlaştırılmıştır. Türkiye-Fas STA Ortak Komitesi'nin ilk toplantısı 11-12 Mayıs 2009 tarihlerinde Rabat'ta gerçekleştirilmiştir.

Anlaşma ekinde yer alan Protokol I, sanayi ürünleri için uygulanacak tavizleri belirlemektedir. Bu bağlamda, ülkemizin Fas menşeli sanayi ürünleri ithalatına uyguladığı bütün gümrük vergisi ve eş etkili vergiler, Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte sıfırlanacaktır. Buna mukabil, AB ile Fas arasındaki Ortaklık Anlaşmasına paralel olarak, Fas için hassasiyet arz eden bir grup sanayi ürünü için (Protokol I'in I ve II sayılı listelerinde sayılan ürünler), Fas'ın ülkemize tatbik ettiği gümrük vergileri 9 yıllık bir geçiş dönemi zarfında sıfırlanırken, diğer tüm sanayi ürünlerinde Fas'ın uyguladığı gümrük vergileri STA'nın yürürlüğe girişiyle birlikte kaldırılmıştır.

I sayılı Liste'de yer alan ürünler için Fas, STA yürürlüğe girer girmez %10'luk gümrük vergisi indirimi yapacak ve takip eden 9 yıl boyunca, yıllık %10'luk indirimler yapacaktır.

II sayılı Liste'de yer alan ürünler için, ilk üç yıl %3'lük, geriye kalan 5 yıl boyunca %15'lik ve son yıl %13'lük gümrük vergisi indirimi uygulanarak gümrük vergileri sıfırlanacaktır.

III sayılı Liste'de ise taviz kapsamı dışında bırakılmış eşya yer almaktadır.

Belirtilen indirimler, Fas'ın uygulamakta olduğu "En Çok Kayırılan Ülke" gümrük vergileri üzerinden yapılmaktadır.

Protokol II kapsamında ise belirli tarım ürünleri için uygulanacak tavizler ve indirim takvimleri belirlenmiş bulunmaktadır. Tarım ürünlerinde, tanınan tavizler sınırlı olmakla birlikte, taraflar iki ülke tarım ürünleri ticaretinin gelişimini ve çok taraflı ticaret müzakerelerinin sonuçlarını göz önünde bulundurarak, STA çerçevesinde oluşturulacak olan Ortak Komite bünyesinde birbirlerine daha ileri tavizler tanıma imkanlarını inceleyecektir.

Anlaşmanın eklerinde yer alan listeler (Protokol II'nin II sayılı Ek'i hariç) Fas'ın mal sınıflandırma sistemi esas alınarak hazırlanmıştır. Bu itibarla 8 haneli Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) bazında ülkemiz ile Fas GTİP'leri arasında farklılıklar bulunabilmektedir. Bu nedenle, sekizli GTİP olarak belirlenmiş ürünler için ayrıntılı mal tanımlarının Fas Gümrük İdaresinin web sitesinden (<http://www.douane.gov.ma/tarif/~tarif.htm>) (Fransızca) kontrol edilmesi önem arz etmektedir. Aynı sitede Fas'ın üçüncü ülkelere uyguladığı gümrük vergisi oranları da yer almaktadır. Bu kapsamda, <http://www.douane.gov.ma/adil/principal.htm> adresinden Fas'ın uyguladığı tavizli vergi oranları da görülebilmektedir. Diğer taraftan, AB Komisyonu tarafından hazırlanan Pazara Giriş veri bankası, ülkemizden internete bağlanan kullanıcılara da açılmış olup, ihracatçılarımızın diğer ülkelerin yanı sıra Fas tarafından uygulanan gümrük vergilerine <http://mkacdb.eu.int/cgi-bin/wtdtar/wtdtar.pl> adresinden (İngilizce) ulaşmaları da mümkün bulunmaktadır.

Diğer taraftan, AB-Fas arasında 1995 yılında imzalanmış olan Avrupa Akdeniz Ortaklık Anlaşması çerçevesinde, Fas hassasiyetlerine göre altı listede topladığı ürünlerin gümrük vergilerini en geç 2012 yılı itibarıyla AB'ye karşı sıfırlanması kararlaştırılmıştır. yacaktır. Türkiye'nin ihracat potansiyelinin yüksek olduğu ürünlerin önemli bir kısmı için Fas'ın AB'ye indirimleri 2003 yılında başlamıştır.

Diğer Konulardaki Anlaşmalar

Denizcilik

"Türkiye Cumhuriyeti ile Fas Krallığı Arasında Deniz Ulaştırmasına Dair Anlaşma" 26.03.1987 tarihinde imzalanmıştır. Söz konusu Anlaşmanın günümüz ihtiyaçlarına uygun olarak yenilenmesi öngörülmektedir.

Fas tarafıyla gemi inşası, bakımı ve geri dönüşümü, gemi sökümü ve havuzlanması konularında işbirliği imkânları mevcut bulunmaktadır.

Hava Ulaştırması

Fas ile 24 Eylül 1985 tarihinde ortak bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Frekans ve kapasite kısıtlaması bulunmamakla beraber tekli tayine izin verilmiştir.

Türkiye'den Türk Hava Yolları, Fas'tan ise Royal Air Maroc tayin edilen havayolu şirketleridir. İstanbul ve Kazablanka tarifeli sefer noktaları olarak belirlenmiştir. Daha sonra belirlenecek bir veya iki nokta, ara veya öte noktalar olarak atanabilirler.

Demiryolu Ulaşımı ve Limanlar

7 Nisan 2004 tarihinde Ankara'da iki ülke Ulaştırma Bakanları arasında "İstanbul Haydarpaşa Limanı ile Kazablanka Limanı Kardeş Liman İlan Belgesi" ile yine aynı tarihte "İstanbul Haydarpaşa Limanı ile Kazablanka Limanı İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır.

İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar

Akreditif işlemlerinde bankacılık sistemlerinin uyumsuzluğu nedeniyle çok fazla sorunla karşılaşmakta ve bu sorunların çözümü uzun sürmektedir.

Firmalarımız özellikle deniz yolu gönderilerinde Fas gümrüklerinde bir takım sorunlarla karşılaşabildiklerini ifade etmektedirler.

Fas'a ihracat yapan firmalar tarafından sıklıkla, Fas'a yapılan ihracatlarda asıl müşterilerinin Avrupa Birliği ülkelerindeki müşterileri olduğu, Fas'ın AB ülkeleri için üretim yapan bir konumda olması dolayısıyla bir pazar

olmaktan ziyade, AB firmalarının talebi doğrultusunda ihracat gönderilerinin varış noktası niteliğinde olduğu hususu dile getirilmektedir.

Fas yasalarına göre, Faslı ithalatçı firmalar malın konşimentosuna hamil olmasalar bile konteynırları gümrükten çekebilmektedirler. Bu durumda ithalatçı firmanın malı çektikten sonra ödeme yapmayabileceği ya da geç ödeme yapabileceği durumu ortaya çıkmakta ve bu durum ihracatçımızda güvensizlik uyandırmaktadır.

İş Konseyi

Türk-Fas İş Konseyi, Türk-Kuzey Afrika İş Konseyi bünyesinde 1990 yılında kurulmuştur. Bilgi için ilgili kuruluş: DEİK, web sitesi: <http://www.deik.org.tr>

9. PAZAR İLE İLGİLİ BİLGİLER

9.1. FİKRİ, SINAİ MÜLKİYET HAKLARI

Fas, fikri ve sinai mülkiyet haklarının korunması amacıyla 2007 yılında yeni bir yasal düzenleme gerçekleştirmiştir. Fas aynı zamanda World Intellectual Property Organization (WIPO) üyesidir.

9.2. DAĞITIM KANALLARI

Kasablanka, ülkedeki ticaret ve dağıtım merkezidir. İthalatın büyük bölümü Kazablanka'dan yapılmaktadır. İthalatçılar genellikle endüstri ve sektörler açısından uzmanlaşmıştır.

Fas'ta bir temsilci ile çalışılmak isteniyorsa, bu kişilerle direkt olarak temasa geçmekte fayda görülmekte, ayrıca irtibatta bulunulan kişiler sık sık ziyaret edilmelidir. Piyasanın ziyaret edilmesi kaçınılmaz bir kuraldır. Firmaların öncelikle ürünlerinin hangi kurallar ile ithal edildiklerini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu konuda:

Kompass-Maroc- www.kompas.ma

51 Boulevard d'anfa

Casablanca 01

Tel: 00 212 2 268 538/265 943 Faks: 00

212 2 266 056 önemli bir referans kaynağı

durumundadır.

Fas, fikri ve sinai mülkiyet haklarının korunması amacıyla 2007 yılında yeni bir yasal düzenleme gerçekleştirmiştir. Fas aynı zamanda World Intellectual Property Organization (WIPO) üyesidir.

9.3. TÜKETİCİ TERCİHLERİ

Tüketici tercihleri, ülkenin Avrupa'ya yakınlığı ve Avrupa ile var olan tarihi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin etkisi ile çeşitlilik arz etmektedir. Ülkede, Arap, Berberi, Portekiz, İngiliz, Fransız ve İspanyol etkilerini görmek mümkündür. Ülke genelinde Fransızca konuşulurken Tanja bölgesinde İspanyolca hakimdir.

Diğer taraftan, özellikle genç kuşağın yaşam tarzında Avrupalılaşıma özellikle Fransız etkisi görülmektedir. Diğer taraftan, ortalama bir Fas evi, el yapımı geleneksel tarzdaki eşyaları ile ortalama bir Avrupalı ailenin evinden oldukça farklıdır.

Ülke geneli itibari ile satın alma gücü düşük bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu hali ile, geniş bir alt, çok dar bir üst ve yeni yeni oluşmakta olan bir orta tabaka mevcuttur. Fiyat, satın alma kararları verilirken ülke geneline oluşturan alt gelir grubunda belirleyici unsurdur

9.4. AMBALAJ, PAKETLEME VE ETİKETLEME

Etiketlemenin, Fransızca ve Arapça olması gerekmektedir. Ürünün adı, paketleyen ya da üreticinin adı, adresi, menşe ülke, ağırlık ve içindekiler gibi bilgilerin yiyecek maddeleri, sabun, kozmetik, ilaç ve kimyasal maddelerin kutu ya da paketlerinin üzerinde yer alması gerekmektedir. İlaçlar ve yiyecek maddeleri özelinde; son kullanma tarihi, içerik yüzdesi gibi bilgilerin yer alması gerekmektedir.

9.5. ULAŞTIRMA VE TAŞIMACILIK MALİYETLERİ

İstanbul - Casablanca deniz yolu nakliyesi 40 feetlik konteyner için taşımacılık maliyeti yaklaşık 1000 – 1500 Euro (gümrükleme ve liman masrafları hariç) civarındadır. Navlun fiyatı gönderilecek malzemenin türüne göre farklılık arz edebilmektedir.

Fas'a ihracatın artırılabilmesi için taşımacılık sektörünün geliştirilmesi önem taşımaktadır. Halihazırda Türkiye-Fas arasında denizyolu taşımacılığı, Fransa veya İspanya'nın farklı şehirleri üzerinden aktarmalı yapılmakta olup aktarma limanında sorunla karşılaşılması durumunda İstanbul-Kazablanka arası yaklaşık 12 gün sürmektedir.

10 . MERSİN İLİ İHRACAT VERİLERİ

30.11.2018 İHRACATÇI FİRMALARIN KANUNİ MERKEZLERİ BAZINDA ÜLKE İHRACAT PERFORMANSI (1000 \$)

	30 KASIM			1 - 30 KASIM			1 - 30 EKIM		1 OCAK - 30 KASIM		
	2017	2018	DEĞ.	2017	2018	DEĞ.	2018	DEĞ.	2017	2018	DEĞ.
FAS MERSİN	0,00	21,20		373,77	624,19	67,00%	916,39	-31,89%	3.704,38	8.986,46	

Kaynak : TİM

11. KAYNAKÇA

1. Ticaret Bakanlığı Bilgi Sistemi – www.ticaret.gov.tr
2. Trademap – www.trademap.org
3. Worldometers - www.worldometers.com
4. CIA World Factbook- <https://www.cia.gov/>
5. TOBB <https://www.tobb.org.tr>
6. TÜİK <http://www.tuik.gov.tr/>
7. Dünya Bankası <https://data.worldbank.org/>
8. Türkiye İhracatçılar Merkezi(TİM) <https://www.tim.org.tr>